

Dr. szentmiklósi Anghi Csaba Geyza
(1901-1982)

„A múlt század első évtizedének végén nagy átalakítás kezdődött a budapesti állatkertben. Ekkor történt, hogy a székesfőváros büszkeségének tartott intézmény egyik, szinte mindennapos látogatója, egy hét-nyolc éves kisfiú elhatározta, változtat az apró ketrecek nyomorúságosan szűk terében összezsúfolt állatok életkörülményein. S bár az 1912-ben újra megnyitott állatkert már teljesen új, a korábbihoz képest korszerűnek mondható állatbemutató volt, a «bérletes gyerekek» maradt még jócskán megvalósítható álma. Ez néhány évtizeddel később valóra vált.” – ezekkel a sorokkal kezdi Palugyai István a Népszabadság egy 2001-ben megjelent, Anghi Csaba Geyza születésének századik évfordulójára emlékező írását.

Ahogy az idézet előrevetíti, a későbbiek során a magyaróvári gazdász neve tényleg összeforrt a Fővárosi Állat- és Növénykert nevével. A ma is legendás hírű igazgató személyéhez fűződik az Állatkert újjáépítése és – ismét – európai színvonalúvá fejlesztése. Az 1866-ban alapított intézmény történetének talán egyik legmeghatározóbb egyénisége volt, egykori munkásságának is köszönhető a napjainkban évi 1,5 millió látogatót, fiatalot és öreget egyaránt szórakoztató állatkert sikertörténete.

Anghi tudományos életben betöltött szerepe már kevésbé közismert, holott rendkívül értékes és szerteágazó tevékenysége, valamint hatalmas tudása által nemcsak hazai, hanem nemzetközi szinten is szakterületeinek meghatározó jelentőségű tudósaként tartották számon. A zoológia, a kutya-, a baromfi-, illetve a nyúl- és prémesállat-tenyésztés terén végzett munkája sok esetben úttörő jellegűnek tekinthető Magyarországon.

Budapest – Magyaróvár – Budapest

Visszatekintve az egykori diák főigazgatói székig ívelő pályájára, az Óvárról Budapestig vezető út inkább csak visszatérésnek számít, mivel Anghi Csaba 1901. október 22-én, a székesfővárosában látta meg a napvilágot. Csenevész városi gyerekként erősödni Sárospatakra küldték,

itt kezdte meg középiskolai tanulmányait, majd végül Budapesten, a Lónyai Gimnáziumban érettségizett.

A sárospataki évek meghatározóak voltak számára, visszaemlékezéseiben erről az időszakról így ír: „...*Pályaválasztásom egyelőre naiv elképzeléseire döntően hatott Karádi György aki megengedte, hogy a természetrajzi szertárban rendezkedjek – ami gyermek vágyaimnak beteljesülése volt, már t.i. egy olyan gyermeké, akit ez a studium speciálisan érdekelt. De nehéz is lett volna egy csirájában hordott elgondolást nem megérlelni éppen Karádi Györgynek. Visszagondolva, az elmúlt évtizedek során őt mindig úgy látom magam előtt, mint aki nem csak lett pedagógus, hanem már annak is született... Órái, az általa vezetett tanulmány- és gyűjtőútak nagy élményt jelentettek mindannyiunk számára. A rovarokról, növényekről tartott magyarázatai alapján már akkor szinte terep-zoológusnak éreztem magam, anélkül, hogy ezt a fogalmat akkoriban egyáltalán ismertem volna. Ő adta kezembe Herman Ottó: «A madarak hasznáról és káráról» c. könyvét. Tőle ismertem meg az aranyos bábrabló, a nünüke, a hőscincér, a csibor stb. életmódját; együtt figyeltük meg a Bodrogon a tiszavirág efemer rajzását. A szegélyes csíkbogárról tartott magyarázata pl. annyira élt emlékezetemben, hogy amikor – már az 1930-as években – az Állatkert emlősosztályát vezettem, még akkor is kísérletesen vizsgáltam, tanulmányoztam e bogár táplálkozásának aprólékos részleteit.” Mellékes, de eredeti Géza keresztnevét első gimnáziumi osztályfőnöke: P. Deák Geyza után önkényesen írta Geyzának.*

Anghi Csaba természettudományos érdeklődése praktikus beállítottsággal párosult, a sikeres érettségi vizsga után a Magyaróvári Gazdasági Akadémiára jelentkezett és az 1818-ban alapított, Európa első, kisebb megszakításokkal folyamatosan működő agrár-felsőoktatási intézményében kezdte meg tanulmányait 1919 őszén.

Anghit nem fogadta túl kedvező kép tanulmányainak megkezdésekor. Az első világhéget követően az Alma Mater – ahogy az egész ország – súlyos gondokkal küzdött. „*Ilyen helyzetben köszöntött az akadémia alapításának századik évfordulója, amelynek jelentőségéről a járványveszély miatt («spanyol járvány») elhalasztott tanévnyitón november 5-én csendben, a falak közt emlékeztek meg. A sajtóban is*

csupán egy rövid közlemény tudatta az olvasókkal, hogy százéves az akadémia. ... A várva várt békés, dolgos élet ideje még nem érkezett meg; a megpróbáltatások java hátravolt” – írja az óvári kar monográfiája, Walleshausen Gyula, aki az intézmény 175 évét összefoglaló grandiózus munkájában részletesen taglalja az akadémia vezetésére váró megoldandó problémahalmazt (a háborúban elesett tanárok hiányától kezdve az akadémiára visszatért vagy újonnan beiratkozott leszerelt katonák tömegeinek elhelyezéséig sokrétű nehézségekkel kellett szembesülniük).

Az 1920-ban kinevezett igazgató, Bánvárt Sándor a következőképp foglalta össze e szomorú időszakot. *„A háború összeomlása s az azt követő forradalmak gyászos korszaka az akadémia életére is nyomasztólag hatott. A tanítás nem folyhatott zavartalanul. Tanárra és hallgatóságra egyaránt ránehezedett a bizonytalanság nyomasztó érzése s a folytonos mélyreható politikai változások nagy hátrányára voltak a tanításnak is.”* Az akkori vezetés, a tanári kar erőn felül teljesített ezekben a nehéz időkben is. A körülményekhez és a lehetőségekhez képest konszolidálták az intézményt, a szűkös anyagi forrásokat kompenzálta az a szellemi és emberi háttér, amely Magyaróvárt ebben az időszakban is jellemezte, amiből lehetett meríteni és erre alapozva a jövőt építeni.

Talán nem helypocsékolás ebből az időszakból egy-egy kiragadott példa felidézése Walleshausen segítségével az emberi, illetve a szellemi kvalitások érzékeltetésére: *„Érdemes a több évtizede végzetek találkozóira figyelmet fordítani. Akkorra az emlékezet már kirostálja a lényegtelenet, s megőrzi azt, ami hatással volt egy-egy életpálya ívelésére; a maradandót. Az intézmény igazi értékét a visszaemlékezések jelzik a leghitelesebben. A gazdaszétalálkozókon elhangzottak nagy hatással voltak az ünnepségeken jelen levő ifjúságra, aminek pedagógiai jelentőségét – különösen a zaklatott húszas évek első felében – nem lehet túlbecsülni. Az alma mater összetartó erejét mindennél ékebben bizonyítja két visszaemlékezés. Az egyiket Buday Barna ünnepi szónoklatában mondta el 1925-ben, negyvenéves találkozójukon: «Miminden pártoskodáson és gyűlölködésen átmentünk azóta, és íme az ifjú benyomások legyőzték az idő rontó hatását. Az öreg gazdaszók*

egyetlen mozdulattal ledöntik a párt-, felekezeti és osztálypolitika alkotta elválasztó falakat», hogy emlékezzenek nagy tanáraikra és egykori önmagukra. Egy fél évszázaddal későbbi visszaemlékezést idézve: „Nem kevésbé a melegség hatja át a másik diák – Sipos Gábor nyugalmazott professzor – minden szavát egykori tanáira emlékezve, aranydiplomája átvételekor, 1974-ben.”

Sipos professzor Anghi Csaba kortársa volt, szinte kivétel nélkül ugyanazon kiváló szaktekintélyek óráit látogatták. Kiragadva néhány nevet az akkori tanári karból: Bittera Miklós a növénytermesztéstan professzora, növénytermesztési és talajerő-visszapótlási szaktekintély, Bánvárt Sándor igazgató, az állattenyésztés tanára, Ujhelyi Imre méltó utóda – Bitterával mindketten magyar királyi gazdasági főtanácsosok. Ejury Lajos kémia professzor, a MOGAAC elnöke, Vladár Endre a műszaki tanszék és a Gépkísérleti Állomás vezetője, Világhy Károly a magyar üzemtani iskola jeles képviselője, későbbi prodékán. Végül, de nem utolsó sorban Zalka Zsigmond a Kassai Gazdasági Akadémia egykori igazgatója, a hazai mezőgazdasági kémia kiemelkedő alakja. A gépész Vladár és a vegyész Ejury kivételével mind Magyaróvárott végzett gazdaszok voltak.

A két idézett visszaemlékezés kilencven esztendő fog át, „háborúk, forradalmak szaggatták az emberiség testét és lelkét, nyomor és bizakodás hullámzott; valami azonban szilárd maradt, ami összetartja és családdá formálja – immár hét emberöltő óta – mindazokat, akik életük egy darabját az ódon falak közt töltötték: az ősi intézmény szellemisége” – írja zárásként a történetíró.

Valószínűleg – a fentebb vázolt szellemiségben nevelkedett – Anghit erősen megcsaphatta Óvár szele, illetve egykori tanárai is felfigyelhetett képességeire, mivel a gazdasz oklevél 1922-ben történt megszerzése után az Alma Mater kötelekei közt maradt, gyakornokként dolgozott a Növénytermesztéstan Tanszéken. Sajnos életének ez a nem túl hosszú korszaka elég forráshiányos, bővebb információ egyelőre nem áll rendelkezésünkre akadémiai ténykedéséről. A tanszéken a már említett Bittera professzor mentorálása alá tartozott, közvetlen munkatársa a vele egyidős Kolbai Károly volt, aki gyakornokként, majd tanársegédként dolgozott Bittera mellett. Kolbai később Keszthelyen tanított, majd 1949-

ben Budapesten, illetve Gödöllőn lett a növénytermesztés tanára a Magyar Agrártudományi Egyetemen. 1957-től 1960-ig annak rektora is volt, munkásságát Kossuth-díjjal ismerték el.

Visszatérve Anghi Csaba óvári éveire, még egy történelmi fordulóponttól, Trianonról, a békediktátumról és az azt követő magyarországi eseményekről említést kell tenni, mivel az utóbbinak Anghi több diáktársával együtt aktív részese volt. Miután a győztes hatalmak döntése értelmében az Ausztria és Magyarország között húzódó végleges határ vonala nyilvánosságra került, az óvári gazdászokra villámcsapásként hatott a hír, hogy több területtel együtt, a Magyaróvár székhelyű Moson vármegyének mintegy kétharmadát is a háborúból szintén vesztes félként kikerülő Ausztriához csatolják.

„A békediktátum kegyetlensége Magyarország lakosságát elkéséltette, a volt szövetséges Ausztria területi követelése pedig egyenesen fölháborította. 1921. augusztus 20-án Sopronban tömegtüntetésre került sor.” – írja Sarkady Sándor tanulmányában. Az óvári gazdászok augusztus 25-én már gyülekeztek és nyugatra indultak. *„Kezdetét vette a másfél hónapig tartó nyugat-magyarországi fegyveres felkelés. A felkelő «hadseregben» ott küzdöttek a soproni főiskolások és diákok, a magyaróvári gazdászok és a pesti műegyetemisták. Ez a felkelés vezetett el a soproni népszavazáshoz”*. A magyar-osztrák határ teljes vonalán felsorakozott felkelők katonailag öt csoportra oszlottak, a 110-120 óvári gazdász, köztük Anghi, az I. Felkelő Hadsereg parancsnoksága alá tartoztak. A történetírás szerint a kötelék legerősebb alakulata a magyaróvári gazdászok rohamzászlóalja volt. *„A felkelésnek sokkal inkább demonstratív színeze volt, mint fenyegető jellege, de így is meglelt a kellő hatás: az 1921. október 14-én tartott velencei konferencia Sopronban és 8 községben népszavazást rendelt el”* – olvashatjuk Walleshausen tollából.

A harci cselekményekben Anghi két társa esett el, Kalocsay Imre és Satori László, mindketten a kőszegi temetőben nyugszanak. Megjegyzendő, hogy a gazdász felkelők közt találjuk még a már említett Kolbai Károlyt, illetve Csukás Zoltánt, későbbi egyetemi tanárt, a magyar állattenyésztés egyik legkiválóbb személyiségét, akit a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé választott, illetve Révy Dezsőt, aki

Kolbaihoz hasonlóan a Magyar Agrártudományi Egyetem későbbi rektora lett.

Anghi Csaba mindamelllett, hogy hallgatói kötelességeit is teljesítette, a gazdászok nagy többségéhez hasonlóan a szórakozást sem vetette meg. A rossz gazdasági környezet ellenére, a húszas évek elején az Akadémián fellendült a társadalmi élet. Anghi tagja volt a Dal- és zeneegyletnek, ahol a már említett Sipos Gábor mellett a legjelesebb zenészek közt tartották számon. Emellett az ő nevéhez fűződik a Magyaróvárott megjelenő, első hazai agrár-vicclap szerkesztése is.

Középiskolai éveinek bemutatása során már szó esett Karádi Györgyről, aki nagy hatással volt Anghi természettudományos érdeklődésének kibontakozására. Igazi tanítómestereinek azonban a szintén óvári gazdász Schandl József akadémikust, a XX. századi magyar állattenyésztés egyik legmeghatározóbb egyéniségét és az erdélyi-szász származású Otto Antoniust, a schönbrunni állatkert igazgatóját tekintette, akit Heini Hediger és Karl Max Schneider mellett a modern állatkerti tudományok megteremtőjének tartanak.

A tanítómester Schandl 1906-ban szerzett Magyaróvárott mezőgazdász, majd Budapesten állatorvosi oklevelet. Itt Wellmann Oszkár professzor figyelt fel tehetségére, és került mellé az állattenyésztési tanszékre. Életének következő évei eléggé szövevényesek, 1911-ben Óvárott segédtanárként működött, 1912-ben nyugat-európai tanulmányúton volt, 1913-ban tanszéket kapott Kolozsvárott, ezt négy éves háborús szolgálat követte, majd 1919-ben ismét Magyaróvárra került mint az állattenyésztéstan professzora. Kapcsolatuk Anghi Csabával valószínűleg innét eredeztetethető. Schandl József rövid óvári tartózkodása után a Budapesti Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának Mezőgazdasági Osztályán oktatta diszciplínáját.

Anghi életének következő helyszíne ugyanezen tanintézmény volt. Tanulmányainak kiegészítését követően előbb gyakornokként, majd 1924-től tanársegédként dolgozott Schandl mellett az Állattenyésztési Tanszéken. Innét datálhatjuk tudományos munkásságának kezdetét is, amelyről bővebb tájékoztatást az Anghi hazai agrár-felsőoktatásban és - kutatásban eltöltött időszakáról szóló fejezet nyújt.

A gyerekkori álom beteljesülése – első korszaka az Állatkertben

A bevezetőben említett „bérletes gyerek” álma huszonegynéhány év múltán megvalósulni látszott, mikor is *„a Fővárosi Állat- és Növénykert 1930-ban pályázatot írt ki az emlősosztály felügyelőjének munkakörére, miután az Czerva Károly távozása után megüresedett. A pályázat győztese Anghi Csaba volt, aki ettől kezdve az emlősosztály felügyelőjeként, illetve vezetőjeként dolgozott. Az Állatkert egyik legnagyobb felkészültséget kívánó gyűjteményével kapcsolatos napi teendők mellett különösen a zebrákkal, illetve a zsiráfokkal, illetve az állatkerti emlősök takarmányozásával kapcsolatban fejtett ki jelentős, úttörő jellegű tudományos tevékenységet”* – írja Hanga Zoltán, a Fővárosi Állat- és Növénykert szóvivője Anghi Csabának az Állatkertben töltött első korszakáról.

Az állatkert történetét olvasva, ebből az időszakból még a következő, Anghira utaló megjegyzésre bukkanhatunk: *„osztály-felügyelőként ő vizsgálta először behatóan a zsiráfborjak növekedését, a különféle zebra-fajok és -alfajok csíkozatának alakulását, valamint ő volt az, aki megindította a törzskönyvezést az állatkertben. Munkája során széleskörű hazai és nemzetközi kapcsolatokat épített ki”*.

A II. világháborút megelőző, Nádler igazgató nevével fémjelzett időszak alatt az állatkert megalapozta nemzetközi tekintélyét, hírnevét és rangját. *„Sok különleges állatot vásároltak, például japán óriásszalamandrát, csimpánzokat, de a legjelentősebb esemény az volt, hogy hosszú idő után először végre sikerült két zsiráfot is szerezni. Az új állatokat is csakhamar szaporodásra bírták. 1933-ban például megszületett az állatkert első életben maradt jegesmedvebocsa, ami világviszonylatban is jelentős esemény volt. Az 1934-es esztendő a zsiráfoknál hozott gyermekáldást, ami azért volt különleges, mert a Budapesti állatkertnek ekkoriban masszai-zsiráfjai voltak, amelyek korábban még sehol másutt nem szaporodtak. Ezek a kiemelkedő eredmények persze nem egy embernek köszönhetőek. Az állatgondozók munkája éppúgy benne van, mint Nádleré, vagy a jeles állatkerti felügyelőké, például Szombath Lászlóé, vagy Anghi Csabáé. E jeles szakembereknek arra is gondjuk volt, hogy az elért eredményeket*

nemzetközi szakfolyóiratokban publikálják” – az állatkert történetét taglaló írás így foglalja össze a korszak főbb momentumait.

„1935-ben a Főváros illetékesei új munkahelyre irányították, így lett Anghi Csabából székesfővárosi közélélmezési felügyelő. E munka mellett azonban tovább folytatta tudományos tevékenységét: ebben az időszakban főként kynológiával (kutyákkal foglalkozó tudományág) foglalkozott” – olvashatjuk a Hanga által jegyzett életrajz folytatásában.

Pár mondatot érdemes még az állatkert Anghi távozása utáni történetére szánni, mivel a két évtizeddel későbbi visszatéréséhez, és az akkor előtte álló megoldandó feladatokhoz jelentős adalékokkal szolgál. A második világháború eltörölte az Állatkertben nagy erőfeszítések árán elért eredményeket, az állatok túlnyomó többsége Budapest bombázása közben elpusztult, vagy az épületek állapota miatt a tél martalékává lett, kisebb részük pedig a későbbi éhínség áldozatává vált. Az állatkert internetes honlapja a következőképp emlékezik meg a vészterhes időkről: *„mire a front átvonult Budapesten, az egykor gazdag állatkertből egy romhalmoz maradt, benne alig tizenöt állattal. Amikor a harci cselekmények megszűntek Budapesten, azonnal megkezdődött az élet. Az emberek előjöttek a pincékből, s – élükön Nádler Herberttel – hozzáfogtak a lehetetlenhez – a romokból ismét állatkertet építettek, újra elkezdődött az élet.”* Bár az állatállomány jóval szerényebb volt, lassacskán minden romos épület eltűnt, s egyre több kifutó népesülhetett be, azonban az akkori építőanyag-hiány miatt több felújítás csak tüneti kezelés volt. Nádler Herbert 1948-ban nyugdíjba vonult, s helyette – mint a sztálinista diktatúra idején az intézmények többségében – munkás igazgatót neveztek ki Láng István cipőfelsőrész-készítő munkás személyében... Szakértelem hiányában nem sokat tudott tenni az Állatkert talpra állítása érdekében. Az igazi változásokra még várni kellett.

A hazai agrár-felsőoktatásban, -kutatásban töltött évek

Anghi szerencsése a szerencsétlenségben, hogy 1947-ben már a Magyar Agrártudományi Egyetem debreceni osztályán oktatta a

hallgatókat, már nem volt szemtanúja az Állatkertben zajló eseményeknek.

Visszaugorva az időben – ahogy az előzőekben már utalás történt rá – Anghi Csaba kutatói pályafutását Schandl József professzor mellett Magyaróvárott, illetve Budapesten kezdte. Csikváry László, Anghi halála után két esztendővel, 1984-ben napvilágot látott részletes és alapos írása jól körvonalazza az egykori kutatói pályaképet és annak a magyar állattenyésztésre gyakorolt későbbi hatását:

„Életműve, még szerteágazó érdeklődési köre szerint is két meghatározó – állattenyésztési és zoológiai – szakterületre osztható. ... A prémesállat-tenyésztés szakterületén belül a hús- és prém-, ill. a gyapjútermelő nyulak tenyésztéséről saját kutatásai felhasználásával megírta Házinyúltenyésztés c. szakkönyvét, amely az idők folyamán 6 kiadást ért meg. Még ma is élők, s követendők azok az alapelvek, melyeket a házinyúl biológiai és gazdasági igényéről, tartásáról, takarmányozásáról, szaporodásbiológiájáról leírt. Műveit az alaposág, az ágazat gyakorlati művelésében szerzett tapasztalatainak közreadása, és a tanítás örömeinek kicsengése jellemezte. E szakmai területen is szigorú volt és fegyelmezett. Talán meglátásai és szilárd véleménnyel alátámasztott ajánlásai, mintha megelőzték volna első könyveinek és publikációinak megjelenésekor a közönség érdeklődését. Az angoratenyésztés és gyapjútermelés területén a gyapjú fizikai tulajdonságainak megismerésére vonatkozó vizsgálataival, a gyapjú szerkezeti felépítésének kérdéseivel a publikációk tucatjában foglalkozott. Szabványosította az általa ajánlott ketréctípust, kidolgozta a gyapjúismeret keretében az angoragyapjú minősítését, tisztázta a tenyésztés során érvényesülő hasznos és káros befolyásoló tényezőket.

Napjaink nyúlhústermelési eredményeire is kihatóan foglalkozott a húsprodukciónak céljaira megfelelő fehér és színes nyulafajták termelőképességével, szaporításával, a tejtermeléssel, a nevelőképességgel, a tartás és takarmányozás alapvető technológiájával. A nyúlállományok általános minőségjavítása érdekében kidolgozott eljárásai közül ki kell emelnünk a «Kulesov»-féle törzsszelvény méretfelvételének és a belőle levonható konzekvenciáknak különleges

fontosságát az alkat megítélésében és kihatásait a hústermelő típusok kiválasztásában.

Anghi tisztázta a nyulak időszakos szőrváltásának problémáit, s új fajtákat is kitenyésztett. Nevéhez fűződik a gödöllői tarka, és a mókusrőt nyúl, a kékszemű angóranyúl kitenyésztése, valamint a házinyúl törzskönyvi-küllemi bírálati szempontjainak alapvető kidolgozása. Szerteágazó kisállattenyésztési kutató és publikáló tevékenységének kiteljesedésére a gödöllői Kisállattenyésztési Kutatóintézetben, majd az Állatkertben nyílt alkalma.”

Csikváry itt Anghinak az állatkertben eltöltött második korszakára gondolt, azonban az említett két intézmény elé kronológiailag beékelődik még a cívisvárosban tett kitérője. Itt kezdetben a különleges állattenyésztéstani, majd az állattenyésztéstani tanszéket vezette, 1948-49-ben pedig az osztály elnöke volt (mai dékáni tisztséggel megegyező beosztás). Ebben a minőségben sokat tett a debreceni agrár-felsőoktatás fejlődéséért. *„Debreceni tanári működése alatt főleg a Hortobágy állatainak tenyésztési problémáival foglalkozott, morfológiai feldolgozásokat végzett. Összegyűjtötte a hazai karakül juhokat a perzsatermelés és fajtajavítás céljára, s velük kezdte meg az ottani rackaállomány fajtaátalakítását. Foglalkozott a magyar szürkemarha jobb tejelővé tételének gondolatával is. Debreceni működése alatt több tojásvizsgáló műszert konstruált – foglalja össze a cívisvárosban végzett tudományos tevékenységét Takács István. Egyébként a már említett kékszemű angóranyúl tenyésztését is itt kezdte meg, majd Gödöllőn fejezte be. Debreceni évei alatt – párhuzamosan egyetemi ténykedésével – szervezte meg az Állattenyésztési Kutatóintézet gödöllői Baromfitenyésztési Osztályának kutatólaboratóriumát, majd 1949-től a Prémésállat-tenyésztési Osztályának szervezésével és vezetésével bízták meg, mivel a történelem (vagy inkább a politika) újra közbeszólt.*

Egy kormánydöntés értelmében a Magyar Agrártudományi Egyetem vidéki osztályainak működését határozatlan ideig szüneteltették, magyarul 1949 áprilisában bezárták őket – így a cívisvárosban működött is. Ezzel a lépéssel a teljes magyar agrár-felsőoktatást szétverték, éveknek kellett eltelnie ahhoz, hogy a döntéshozók hibáikat belássák.

Kényszerű debreceni távozása után Anghi Csaba Gödöllőn együtt dolgozott – a szintén Magyaróvárott végzett – Báldy Bálinttal, a korszerű hazai baromfitenyésztés Kossuth-díjas megteremtőjével, aki még 1927-ben vette át kinevezését az egykori gödöllői Baromfitenyésztő Munkásképző Iskolához. Itt Báldy alapozta meg a gazdasági baromfitartást, a prémesállat-tenyésztési részleget, a halgazdaságban a süllőtartás és -szaporítás módszerét, a korszerű takarmányozást.

Az intézet 1933-ban alakult át kísérleti tangazdasággá, melyet 1936-tól Báldy vezetett, majd a háború alatt megsemmisült intézményt 1945 után újjáépítette. Szaktanácsadói hálózatot épített ki és megszervezte az egységes szakoktatást. Az 1952-ben Kisállattenyésztési Kutatóintézeté alakult egység Baromfitenyésztési Osztályának Báldy, a Prémesállattenyésztési Osztályának pedig Anghi lett a vezetője.

„A kitűzött kutatási cél a nagyüzemi nyúltenyésztés leggazdaságosabb módszereinek kialakítása volt. A nyúlgerezna termelése különösen fontos feladat volt, mert azt a rendelkezésre álló ipari technológiával kikészítve exportképes terméket nyertek. A legfontosabb megoldandó kérdéseket így maga a gyakorlat vetette fel. Különböző fajtákat reprezentáló 60-70 anyával végeztek modellszintű kísérleteket. Megállapításaik és módszereik ma is alapvetők” – olvashatjuk az Állattenyésztési és Takarmányozási Kutatóintézet munkatársainak tollából. Anghi ekkor honosítja meg hazánkban a nutria, a nyérc és egyéb prémes állatok – többek közt jó prémminőségű nyúltörzsek és a karakül juh, illetve egy igen erős testfelépítésű, speciális gödöllői csincilla – tenyésztését. *„Különösen előrejártak gondolatai és szándékai, amikor a karakuljuh tenyésztésével kezdett foglalkozni, s a perzsabárányok prémminőségének kérdését is megoldotta”* – írja róla Csikváry. A kandidátusi fokozat megszerzéséhez pedig az *Új vizsgálati eredmények a karakul juh tenyész kiválasztásához* címmel nyújtotta be értekezését a Magyar Tudományos Akadémiához, amit aztán sikeres védés után el is nyert.

Anghi második korszaka az Állatkertben – útban a nemzetközi hírnév felé

1956. március elsejével új időszak köszönt be Anghi Csaba és a Fővárosi Állat- és Növénykert életébe. Háhn Györgynek – Budapest Főváros akkori népművelési osztályvezetőjének – meghívását elfogadva, előbb az intézmény tudományos igazgatójává, majd 15. főigazgatójává nevezik ki – olyan nagyszerű elődök után, mint Xantus János és Lendl Adolf. Az előzőekben leírt körülmények – a II. világháború hatásai és az azt követő korszak – ellenére az Állatkert Anghi professzor vezetésével lepusztult menzazsériából újra nemzetközi hírévé Állatkert lett.

Anghi sikeréhez két dolog mindenképp hozzájárult. Elsősorban hatalmas tudásának és kísérletező hajlamának köszönhetően az Állatkertet tudományos műhellyé fejlesztette, nem utolsósorban pedig ismeretterjesztő vénája segítségével – direkt és indirekt módon – emberek tömegeit tudta megszólítani. Következzen most néhány sor Anghi Csaba főigazgatóságának sikeréről a szakavatott Hanga Zoltán tollából:

„Amikor Anghi professzort kinevezték az állatkert igazgatójának, azonnal beadvánnyal fordult a Fővároshoz és az Akadémiához (MTA), s ebben nagyobb ellátást, jobb lehetőségeket kért a kert számára, valamint azt, hogy a kert kapja meg a «Tudományos Intézet» besorolást. Beadványa meghallgatásra is talált, s a «Tudományos Intézet»-i státuszt még 1956 nyarán, a kert kilencven éves jubileumán megadták.

Anghi professzor világosan látta az állatkerti ismeretterjesztő munkában rejlő lehetőségeket, ezért már 1957-ben megindított egy ismeretterjesztő füzetsorozatot «Zoo Budapest» címmel. E füzetekben nemcsak a kert lakóit mutatták be, hanem a kulisszák mögötti világot is. Emellett az állatkert tudományos munkatársai rendszeresen publikáltak hazai folyóiratokban, megindultak az ismeretterjesztő előadások is.

Komoly figyelmet fordítottak a kutatómunkára is, amelynek eredményeit először 1962-ben foglalták össze a Magyar Tudományos Akadémia hivatalos lapjában, a «Magyar Tudomány»-ban.

Lassanként állatvásárlásokra is futotta, bár kezdetben igen nehéz és bonyolult folyamat volt erre a célra konvertibilis valutát igényelni. A

küzdelmek első fázisában, 1959-ben annyit sikerült elérni, hogy az állateladásból származó dollárbevételeket az állatkert saját céljaira fordíthatta, s nem kellett a valutát felkínálni megvételre az államnak.

Megindult az állatok tervszerű szaporítása is, amelynek első lépéseként új törzskönyvet állítottak fel a korábbi adatok alapján. Kiemelkedőek voltak az eredmények a nagymacskák és a vízilovak szaporítása terén, de ebben az időszakban két alkalommal, még hozzá 1956-ban és 1967-ben kiselefánt is született.

Az állatok szaporodása is hozzájárult a fajgazdagsághoz, hiszen a kölyökállatokat más fajokra cserélték. Így sikerült például zöldszárnyú arát, jegesmedvét, brazza-cerkófot és csimpánzt szerezni. Látva a budapesti kert gyors fejlődését, több gazdagabb állatkert ajándékozott állatokat a városligeti zoonak. 1959-ben az ausztráliai Perth állatkertjéből például kurtafarkú kengurukat kaptunk ajándékba.

Anghi professzor számos tekintetben irányadónak tartotta Lendl Adolf zoológiai elképzeléseit és bemutatási rendszerét. Ennek megfelelően arra törekedett, hogy a kiveszőfélben lévő magyar háziállatokat, rackát, magyar szürkemarhát és más fajtákat az állatkert is bemutassa.

Az állatkert eredményei a látogatottság mértékében is megmutatkoztak: volt olyan év, amikor a kertnek másfél millió látogatója volt. A sajtó szinte naponta foglalkozott az állatkerttel.

Az állatkert megnyitásának 100. évfordulója 1966-ban volt, s erre a jelentős eseményre nagyszabású tervekkel készült a kert. A centenárium jegyében alakították ki a Rovarházat, ekkor hozták rendbe a Kis- és a Nagysziklát. A háború során elpusztult régi Zsiráfház helyén egy újat emeltek, s 1965-ben e zsiráfok is megérkeztek. Új Bölényház is épült, mert a fából épült régi bölényház a háború alatt teljesen elpusztult.

A centenáriumi rendezvényre számos hazai és külföldi szakembert hívtak meg, s a meghívókra a várakozáson felül érkezett visszajelzés, olyannyira, hogy még a tervezett programot is módosítani kellett. Az ünnepség és a vele kapcsolatos tudományos ülészak végül szeptember 26-tól október 3-ig tartott. A megnyitó a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében volt. A díszebéd, az állatkert részletes és alapos

megismerése és a tudományos ülések után a résztvevők kulturális programokon is részt vehettek.

A külföldi vendégek 740 ezer forint értékben (mekkora pénz volt ez 1966-ban!) hoztak ajándék állatokat, egyebek közt szirtiborzot és Przsevalszkij-féle vadlovat.”

Anghi Csaba a centenáriumi évet követően – mondhatni a csúcson – 1967-ben vonult nyugdíjba. Ezután sem maradt munka nélkül, a vidéki állatkertek szakmai felügyelőjeként tevékenykedett tovább.

Anghi tudományos tevékenységéről érdemes még pár szót ejteni. *„Anghi Csabát nemcsak Magyarországon, hanem nemzetközi szinten is több szakterület tekinti meghatározó jelentőségű tudósnak. Ilyen szakterület a kutyatenyésztés, a baromfitenyésztés, a nyúl- és prémesállat-tenyésztés, az állatkerti tudományok köre, és számos más terület is. Még ma is rendszeresen jelennek meg olyan szakcikk, melyekben valamelyik munkájára hivatkoznak. Tudományos kutatási eredményeit nagyszámú cikkben publikálta, a magyaron kívül német, angol és orosz nyelven is megjelentek publikációi”* – írja róla Hanga Zoltán. *„Tanulmányi és állatvásárlási céllal több ízben járt külföldön. A külföldi állatkertekben, zoológiai múzeumokban, egyetemek és főiskolák állattenyésztési tanszékein módjában állt rendszertani, tenyésztéstechnikai, tenyésztésbiológiai, származástani, akklimatizációs, takarmányozástani és hibridizációs kérdésekkel foglalkozni.*

Ugyanakkor a tenyésztésbiológia tárgykörébe tartozó dolgozatai is napvilágot láttak. Már fővárosi szolgálata alatt igyekezett betekintést nyerni minél több állatfaj domesztikációs, tartási, takarmányozási stb. viszonyaiba. Kimutatta számos állatfaj táplálékigényét, amelyet addig szabatosan nem ismertek. Ebben az időszakban készítette el magyar pásztorkutyák, majd a hazai zsiráfok és zsiráfmaradványok monográfiáját, a magyar pásztorkutyák pontozásos mintamértékét, majd kidolgozta a házinyúlajták és az angoranyúl pontozásos bírálatának rendszerét is, amely az első ilyen jellegű hazai munka volt. Fővárosi szolgálata alatt jelent meg «A magyar pásztorkutyák» című könyve magyar és német nyelven. Szerkesztette és szerzőtársakkal közösen megírta «Amit a kutyákról mindenkinek tudnia kell», «Az angoranyúl elbírálása» és a «Prémesállatok tenyésztése» című könyvét. Ez időben

dolgozta fel a berlini Zoologisches Museum zebra- és a római Museo Civico Coloniale zsiráfőr-gyűjteményét is. 1953-ban jelent meg a szerzőtársakkal írott kisállat-tenyésztési tankönyve, melyben a prémes állatok és a nyúl tenyésztését foglalta össze. 1954-ben jelent meg «Nyúltenyésztés» című könyve. A Magyar agrártörténeti életrajzok c. kiadványban összefoglaltakon felül még etológiai közleményei is napvilágot láttak, vizsgálta az állatkerteknek, a mesterséges körülményeknek az állatok viselkedésére gyakorolt hatását.

Az őshonos, illetve régi magyar állatfajták megmentése

Nem szabad elfeledkeznünk a régi vagy őshonos magyar háziállatfajták megmentése terén kifejtett munkásságáról sem. A magyar szürkemarhát a második világháborút követő években a szó szoros értelmében a kipusztulás veszélye fenyegette. Akkor Anghi Csabának, valamint Matolcsi Jánosnak, a Mezőgazdasági Múzeum akkori főigazgatójának kezdeményezésére vállalta fel az állam a fajta fenntartását. Ebben a feladatban az állatkert is részt vett. A többi, II. világháború után gazdasági jelentőségét veszített magyar fajta, mint a mangalica sertés, vagy a racka juh fenntartását szintén az Anghi által irányított intézmény vállalta magára. Az 1960-as évekre a magyarországi hucul lóállomány fennmaradása is kétségessé vált, ezért volt jelentős lépés, amikor az állatkert összegyűjtötte a megmaradt állatokat, és egy törzsménest hozott létre a fajta fenntartása érdekében. Az állomány ma is létezik, amely a Fővárosi Állat- és Növénykert, illetve az Aggteleki Nemzeti Park közös kezelésében van.

A magyar pásztorkutyák megmentésében, továbbtenyésztésében Anghi ugyancsak hatalmas szerepet játszott. Munkatársaival állították össze több magyar kutyafajta sztenderdjét az 1930-s években. Egy időben Anghi Csaba töltötte be a Magyar Kutyatenyésztők Országos Egyesületének elnöki tisztségét is.

Az ismeretterjesztés mestere

Anghi professzor azonban nemcsak a tudomány embere volt, hanem az ismeretterjesztése is. Több százra tehető ismeretterjesztő cikkeinek száma, nem is beszélve a ma már összeszámolhatatlan, de nagyságrendjében ezekkel mérhető számú ismeretterjesztő előadását. *„Ő ugyanis elődei és utódai jó részével ellentétben, kezdettől fogva fontosnak tartotta személyes kapcsolatát a széles nagyközönséggel. Afféle igazi ismeretterjesztő volt, a szó klasszikus értelmében. Előadásai szerte az országban népszerűvé tették jellegzetes alakját, hangját. Gyakran szerepelt a rádióban, tűnt fel később a televízióban, de szívesen publikált a különféle lapokban is. Igazgatósága alatt indult és terebélyesedett országos mozgalommá az általános és középiskolások jól szervezett, s ma már sajnos nem létező állatkerti biológia versenye is, melynek legjobbait felvették a kertben működő legkülönbélebb szakkörökbe, ahol továbbfejleszthették ismereteiket az élővilágról. Az innen indult gyerekekből azóta számos biológus, muzeológus és állatorvos lett, de filmrendező, televíziós szakember és újságíró is akad a hajdani szakkörösök között, hogy ki ne felejtsem a jelenlegi főigazgatót, Persányi Miklóst, aki tevékenységével és népszerűségével Anghi legjobb hagyományait eleveníti fel”* – olvashatjuk Palugyai István tollából.

Az életút zárása

Anghi munkásságának elismeréseképpen – egyebek mellett – Munka Érdemérmét kapott, illetve három ízben tüntették ki a Munka Érdemrend arany fokozatával. Tulajdonosa volt a Magyar Agrártudományi Egyesület Aranykoszorús jelvényének és a „Bugát Pál” érdeméremnek.

Hazai megbecsülése mellett meg kell említeni, hogy gyakran hívták előadásokra, tanácskozásokra, kutatómunka beindítására külföldre, többek közt a Távol-Keletre, Afrikába, Ázsiába és Dél-Amerikába is.

Tagja volt az MTA Állattenyésztési, illetve Állattani Főbizottságának, az FM Kisállattenyésztési Szakbizottságának, a Minisztertanács Mezőgazdaság-fejlesztő Bizottságának, elnöke az Agrártudományi Egyesület Kisállattenyésztési Szakosztályának, a TIT

Biológiai Szakosztálya állatkerti munkabizottságának, a Magyar Biológiai Társaság Állattani Szakosztályának. Emellett az ELTE állattani tanszékének címzetes professzora és a *Búvár* c. lap szerkesztőbizottsági elnöke volt.

A jelentős életút 80 évesen zárult, hatalmas munkásságot és eredményeket hagyva maga után. A világszerte ismert zoológus, a magyar prémesállat-tenyésztés megteremtője 1982. október 5-én hunyt el Budapesten, az Óbudai temetőben helyezték örök nyugalomra. „*Sajnos, dédelgetett tervét, az új hűvösvölgyi állatkert létesítését, nem tudta megvalósítani, de talán kárpótolta az a siker és elismerés, amely az állatkert fennállásának 100 éves jubileuma alkalmával áradt felé, az állatkertbarátok, az állatszerető közvélemény s a világ állatkertjeinek vezetői részéről*” – írja róla dr. Csikváry László, az Anghi által vezetett intézmény egykori főigazgató-helyettese.

A Fővárosi Állat- és Növénykert dr. Anghi Csaba születésének századik évfordulója alkalmából *Anghi Csaba Emlékkülést* tartott. Budapesten és Miskolcon mellszobra, a veszprémi állatkert főbejárati épületének falán emléktábla tiszteleg a Budapesti Állatkert egykori főigazgatójának emléke előtt.

Főbb munkái

A tej és kezelése (Bp., 1924); Az állattenyésztés általános elvei (Bp., 1925); A prémes állatok tenyésztése (Bp., 1932); A magyar pásztorkutyák és külföldi rokonfajták (Bp., 1936); Az angóranyúl elbírálása. Útmutatás a kiállítási, tenyészkiválasztási és -vásárlási bírálatához (Bp., 1940); Alapismeretek az angóranyúl tenyésztéséhez (Bp., 1942); Nyúltenyésztés (Bp., 1954); Az Állatkert alapításának története (Bp., 1958); A Pálmaház, az Akvárium és a Terrárium (Pénzes Bethennel és Sulyok Máriával, Bp., 1959); Nutria- és nyércstenyésztés, pézsmá- és panofixprém-termelés (Bp., 1961); Az állatkerti kutatómunka eddigi eredményei (Bp., 1962); Zoo Budapest (Bp., 1962); Előadások az élővilág fejlődéséről (Bp., 1969); Macskák, cicák (Bp., 1971); Állatvilág az egyenlítőről a sarkokig (Bp., 1971); Állatkertről állatkertre (Bp., 1978).

Felhasznált irodalom

A budapesti állatkert története.

(<http://www.zoobudapest.com/konyvtar/tortenelmunk/budapesti-allatkert>)

Békés Márton: A fegyveres revízió útja Nyugat-Magyarországon, Vasi Szemle. 2007. 61. 4.

Csíkváry László: Anghi Csaba emlékezetére. Magyar Állatorvosok Lapja. 1983. 4. 248-249.

Hanga Zoltán: Száz éve született dr. Anghi Csaba, a Fővárosi Állat- és Növénykert egykori főigazgatója
(<http://www.zoobudapest.com/archivum/2001/szaz-eve-szuletett-dr-080807>)

Palugyai István: Az állatkertészet tudósa. Száz éve született Anghi Csaba, aki tizenegy évig irányította a budapesti állatkertet.
Népszabadság. 2001. 59. 247. 34.

ifj. Sarkady Sándor: A Nyugat-Magyarországi felkelés és a soproni népszavazás. (<http://w3.sopron.hu/nepszavazas1921/Tuzek.html>).

T. I.: Prof. Dr. Anghi Csaba. A Kutya. 1982. 11. 20.

Takács István: Anghy Csaba Geyza. In: Für Lajos - Pintér János (szerk.): Magyar agrártörténeti életrajzok. I. kötet. Magyar Mezőgazdasági Múzeum kiadása. Budapest, 1989.

Walleshausen Gyula: A magyaróvári agrárfelsőoktatás 175 éve. PATE. Mosonmagyaróvár, 1993.

www.katki.hu/premes/torten/index.html